

Diachronický pohľad na športový komentár v slovenskej tlači

Peter Sasák

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove
peter.sasak@ff.unipo.sk

Kľúčové slová: žáner, športový komentár, tlač, žánrová konštanta

Key words: genre, sport commentary, print, genre constant

Úvod

Výskumu žánrov v lingvistike aj mediálnych štúdiách sa venovalo množstvo času aj energie, dovoľm si tvrdiť, že teoreticky ide o podrobne rozpracovanú výskumnú oblasť v oboch vedeckých odvetviach. Napriek tomu sa málo pozornosti venovalo výskumu prieniku športu a žánrov. Pozornosť sa primárne sústredila na politiku, umenie a ekonomiku a je možné tvrdiť, že šport je v mediálnom aj lingvistickom výskume okrajovou témou.

„V kontexte mediálnych štúdií sa šport chápe predovšetkým ako určitý obsah šírený (a komunikovaný) prostredníctvom masových médií. Pri výskume športových obsahov v mediálnom prostredí, ktorého náplňou môžu byť napríklad športové aktivity, hry alebo športové udalosti globálneho charakteru, je potrebné reflektovať a v rámci výskumu akceptovať momentálny stav vzťahu športu a mediálneho prostredia.“ (Mergeš, 2014, s. 86)

Lingvistika sa pri športe zamerala najmä na opis a výskum jazyka, ktorým sa komunikuje v športe alebo ktorým šport komunikuje s inými sférami kultúrneho priestoru (tamtiež). Vzniká otázka, či šport komunikuje odlišne a pretvára si na ten účel aj samotné žánre.

D. Rowe (2008) nepredpokladá existenciu rýdzo športových textov alebo žánrov, ale skôr mix žánrov, ktoré sú pre športovú oblasť typické. J. Hoffmannová (2007) uvádza, že každý žáner má svoj archetypálny model, pričom v prípade komentára ním bol politický komentár. Aj v dnešnej žurnalistike je práve politický komentár tým najrozšírenejším a najdynamickejšie sa vyvíjajúcim subžánrom¹, ktorý určuje aj základné vnímania komentára v spoločnosti a kultúre.

V texte sa venujem diachrónnemu výskumu športového komentára v slovenskej tlači a skúmam jeho formáciu cez sondy naprieč rokmi 1918 – 2017. Výskumy medzivojnovnej športovej tlače cez lingvistiku alebo mediálne vedy absentujú a táto oblasť sa báda skôr z historického a archivačného hľadiska. Analytické žánre majú pritom všeobecne schopnosť byť istými barometrami spoločnosti a kultúry, čím môžu poskytnúť zaujímavé zistenia nielen o úrovni športovej žurnalistiky na Slovensku, ale aj o náladách v spoločnosti.

„Ako každý žáner je aj komentár výsledkom prieniku troch vecí: prevládajúceho spôsobu myslenia v tej či inej krajine, ducha doby, ktorý ovplyvňuje štýl, a nakoniec autorskej originality.“² (Pečinka, 2013, s. 51) S týmto tvrdením súhlasia aj akademici z oblasti jazykovedy a mediálnych vied, ktorí sa za posledné desaťročia snažili vytvoriť klasifikácie žurnalistických žánrov (porov. Mistrík, 1975; Burton – Jiráček, 2003; Tušer, 2010). Jednotliví autori rozdielne pristupujú k vnímaniu množstva vplyvu jednotlivých premenných vstupujúcich do tvorby konkrétneho textu, ale nemení sa samotný základ, teda tri hlavné

¹ Za subžáner považujeme rôzne žánrové typy vychádzajúce zo žánra, ktorý ich združuje. V tomto ponímaní je komentár žánrom a napr. športový komentár alebo politický komentár je z neho vychádzajúci subžáner.

² Vlastný preklad.

činitele tvoriace v konečnom výsledku hybné sily evolúcie a formovania konkrétnych žánrov naprieč politickými, spoločenskými, kultúrnymi a módnymi zmenami.

„Historickosť kategórie žánra sa prejavuje aj v tom, že podľa spoločensko-politických situácií v jednotlivých obdobiach niektoré žánre nachádzajú väčšie, iné menšie uplatnenie. [...] Odráža sa v nich dobový stav spoločnosti, stupeň jej schopnosti komunikovať, mentalita národa, úroveň vzťahov, jazyka, politiky, kultúry, techniky, ekonomiky, vzdelania, zdravia, jej spoločenského myslenia a iné atribúty tvoriace spoločenskú formáciu.“ (Tušer, 2010, s. 121) Počas histórie slúžil športový komentár aj politickému boju, keď v medzivojnovom a vojnovom období, neskôr v povojnových rokoch až do roku 1989 otvorene slúžil politickým subjektom, no aj tieto tlaky boli v zásade dynamizujúcim prvkom pôsobiacim na podobu žánrov.

Dnes, v období zmien v tlači, ktorej ťažisková tvorba sa z hmotného papiera stále viac presúva do digitálnej podoby online portálov, klasická novinová odnož žurnalistiky prežíva rovnaké tlaky na zmeny ako pri etablovaní rozhlasu alebo televízie. V redakciách aj na univerzitách sa debatuje o dôsledkoch tejto zmeny skladby masových médií na tlač, funkciu novinára a výsledky jeho práce.

Zmeny v žánrovej skladbe periodík vystihuje P. Páral (2013, s. 37): „Názorová žurnalistika prežíva v posledných zhruba desiatich rokoch pozoruhodnú renesanciu. Po päťdesiatich rokoch, keď noviny, rádiá aj televízie prezentovali jeden jediný správny názor v rôznych podobách, neboli konzumenti médií na múdrosti komentátorov príliš zvedaví. Chceli rýchle, kvalitné a objektívne spravodajstvo [...]. Rozvoj technológií, ktoré podstatne zmenšili planétu a dokážu dodať prakticky akúkoľvek informáciu takmer v reálnom čase, samozrejme, prináša zmenu. Ten, kto je ochotný za noviny platiť, chce niečo viac než nestranné spravodajstvo. Chce poznať súvislosti a názory ľudí, ktorí o danej udalosti niečo vedia, dlhodobo sledujú odbor a dokážu ponúknuť originálnu myšlienku či uhol pohľadu.“

Stretáva sa tu konflikt písaných médií v tlačovej a elektronickej podobe, nepreklenuteľná priepasť dvoch rozdielnych technológií, jednej, ktorá je podľa niektorých pred vyhynutím, a druhej, o ktorej sa často rozpráva ako o novom „kráľovi“ šírenia informácií.

Športová žurnalistika sa zameriava aj na špecifický typ publika, preto sa mu musí prispôbovať jazykom, štýlom, výberom informácií aj spôsobmi konečného spracovania komunikátov. Vyjadril to Š. Veľas (1983, s. 10), keď uvádza, že „základné miesto musíme prisúdiť adresátovi, lebo jemu sú obsahy určené a pre neho sa s istým cieľom produkujú“.

Možno zhrnúť, že v konečnom dôsledku je i výsledná podoba športového komentára priesečníkom všetkých tlakov a vplyvov pôsobiacich v danej dobe, kultúre a spoločnosti.

1 Charakteristika žánru

1.1 Žáner v lingvistiky a mediálnych štúdiách

„Žáner chápeme ako istú normu, ako istý zovšeobecnený súbor pravidiel, ktorými sa riadi tvorba konkrétnych textov, útvarov, komunikátov, ktorý je súčasťou komunikačnej kompetencie príslušníkov jazykového spoločenstva, pričom každé spoločenstvo si utvára vlastný súbor žánrových noriem.“ (Slančová, 1996, s. 115) Z danej definície vypláva, že každý žáner je fenoménom nielen lingvistiky, médií či literatúry, ale aj spoločnosti, v ktorej sa kodifikuje ako norma vnímaná všeobecne, nielen v určitých kruhoch. Väčšina autorov (porov. Slančová, Mistrík, Findra) hovorí o žánri práve ako o norme. J. Mistrík (1975) pripomína, že tieto jednotlivé *normy* sa vyvíjali súběžne so štýlmi, ku ktorým patria, a sú k nim väčšinou aj jednoznačne prepojitelné. Dynamika ich vývoja je preto asymetrická a závisí od miery subjektívnych žánrotvorných činiteľov zasahujúcich do tvorby textov.

„Aj keď sa na žánre a útvary z morfológického hľadiska pozeráme ako na jazykové javy, musíme pripustiť, že jazykové prostriedky, napriek ich kvantitatívnej prevahe, vystupujú

tu iba v úlohe viac-menej sekundárneho činiteľa [...], zatiaľ čo primárny formotvorný prostriedok, stojí niekde mimo jazyka.“ (Mistrík, 1975, s. 20) Potvrďuje sa tak silný vplyv subjektívnych štýlotvorných činiteľov a vplyv autorovho povedomia o konkrétnom žánri na výslednú podobu textu. J. Mistrík (1975) priznáva najväčší vplyv na konečnú podobu textov kompozičným a doplnkovým prostriedkom, na základe ktorých volí autor jazykové prostriedky. T. Rončáková (2011) medzi faktory vstupujúce do žánrotvorného procesu zaraďuje po vzore iných autorov aj tému a funkciu.

Medzi subjektívne faktory tvorivého procesu u novinárov radí Š. Veľas (1983) osobnosť autora, talent novinára, intelektové vlastnosti, emócie, city, vlohy, vzdelanie, výchovu a politické presvedčenie. K objektívnym radí spoločenský a politický systém, vydavateľa, druh média, redakciu a adresáta. Z uvedených faktorov vstupujúcich do procesu tvorby je nepopierateľne silne prítomná individualita autora a spoločenstvo či kultúra, ktoré tieto faktory združujú.

Silne subjektívne chápanie žánrov spôsobuje permanentnú variabilitu textov, no napriek tomu premenlivosť nemusí byť prekážkou vedeckej abstrakcie (Mistrík, 1975). Pri variabilite a nejednotnosti žánrových noriem a konštánt upozorňuje I. Jenča (2015) na fakt, že hoci sa dnes ako argument na stieranie hraníc medzi žánrami a ich hybridizácie spomína prirodzený trend vývoja, tak podobné problémy boli v našom prostredí prítomné už v období socialistického štátneho zriadenia, čo dokazuje aj súdobé dielo J. Mistríka (1975, s.105–106), ktorý tiež vnímal silnú variabilitu žánrov: „Vlastne aj dnes sa masovokomunikačné prostriedky rozvíjajú a vyvíjajú takým prudkým tempom, že sa hranice ‚klasických‘ publicistických žánrov úplne zotierajú, žánre sa prekrývajú, bránia sa systému alebo sa zo systému vymykajú.“

Pritom je nutné myslieť aj na plasticitu nielen naprieč priestorom a spoločenstvom, ale aj časom. Upozorňuje na to aj D. Slančová, keď píše: „Zo synchronného hľadiska predstavujú relatívne stabilný jav, z diachrónneho hľadiska jav premenlivý, hoci ani toto tvrdenie nemožno chápať absolútne.“ (Slančová, 1996, s. 116)

Rôzne chápania a poňatia žánra zhrnul M. Gladiš (2015, s. 12):

„[Ž]áner je špecifický textový vzorec (textová forma, textový model) nachádzajúci sa vo vedomí autora aj recipienta (čitateľa, poslucháča, diváka), ktorý je možné vyčleniť na základe tematických, kompozičných, jazykových a iných kritérií a ktorý slúži ako univerzálny „návod“ na tvorbu a príjem (identifikáciu) konkrétnych typov (druhov) textov.“

„[V] jednotlivých obdobiach niektoré žánre nachádzajú väčšie, iné menšie uplatnenie. Niektoré žánre zanikajú a iné vznikajú. Dá sa to posúdiť iba historickým skúmaním textov a ich porovnávaním. Odráža sa v nich dobový stav spoločnosti, stupeň jej schopnosti komunikovať, mentalita národa, úroveň vzťahov, jazyka, politiky, kultúry, techniky, ekonomiky, vzdelania, zdravia, jej spoločenské myslenie a iné atribúty tvoriace spoločenskú formáciu.“ (Tušer, 2010, s. 121)

Potvrďuje to možnosť vnímať žurnalistický text ako produkt doby a kultúry, podobne ako to vnímajú G. Burton a J. Jiráček (2003), keď upozorňujú, že publikované texty v sebe nesú hodnoty spoločnosti a kultúry doby, v ktorej vznikali. Vlastne sa tak determinuje prirodzená plasticosť žánrov v ich diachrónii, pričom je vďaka istým žánrovým normám a dominantám stále možné ich zaradenie do konkrétnej kategórie a odlíšenie od príbuzných žánrov. (Jenča, 2015) Do celého vzorca navyše vstupuje aj unikátnosť jedinca, ktorý v sebe nosí zmes žánrových vzorcov, cieľov, pocitov a nálad, kultúrnych a spoločenských konvencií, pričom tie sa rôznou váhou podieľajú na konečnom výsledku. Navyše, vo svojej prirodzenosti je podiel vstupov v neustálej dynamike. Táto dynamika je podľa môjho názoru silnejšia u profesijne menej skúsených žurnalistov a občasných užívateľov. Profesionalizácia vedie k „zbrusovaniu hrán“ a prispôbovaniu sa konvenciám, ale zároveň ich znalosť môže slúžiť aj opačne a rozdiely zväčšovať.

K tomu je nutná znalosť žánrových noriem, alebo inak, ich konštant a premenných. Žurnalistické žánre sú v tomto smere jedny z najdynamickejších sa rozvíjajúcich, ako to zhrnula aj T. Rončáková (2011, s. 41): „Možno teda uzavrieť, že žánrová čistota je teoretický konštrukt. Žánre sú živé, dynamické, nestále, a teda nepredpísateľné a nenormovateľné. Miera ich čistoty závisí od miery vplyvu subjektívnych štýlotvorných činiteľov na ne: čím viac subjektívnosti ovplyvňuje podobu žánru, tým je menej čistý, tvarovo labilnejší – a naopak.“

1.2 Žánrové konštanty a premenné

O jasnejšie vymedzenie žánrov sa snaží niekoľko prístupov cez rôzne prístupy k vnímaniu primárnych a sekundárnych až terciárnych prvkov charakterizujúcich žánre. S termínom žánrová dominanta pri žurnalistických žánroch pracuje Malá encyklopédia žurnalistiky (Jacz a kol., 1982) a neskôr aj práce A. Tušera (porov. 2010), s termínmi žánrový vzorec a žánrové paradoxy pracuje M. Wojtková (2004), ktorej pohľad v našom prostredí prevzala T. Rončáková (2011); J. Mistrík (1975) a D. Slančová (1996) sa žánre snažia vymedziť cez žánrové kvalifikátory, resp. normy.

K teórii žánrovej dominanty sa vyjadruje aj A. Tušer (2010, s. 218), keď ju opisuje ako „[...] najvýznamnejšiu zložku novinárskeho žánra určujúcu jeho charakter“. E. Jacz (1982, s. 546) ju chápe ako „[...] najvplyvnejšiu zložku žánra trvajúcu v žánrovom povedomí“. „Ak sa chápe žánre ako sústava zložiek, spoločná, opakujúca sa abstraktná štruktúra (získa sa zovšeobecnením z množstva jednotlivých prejavov), akási ‚zjednodušujúca skratka‘ množstva konkrétnych prejavov, žánrová dominanta je zložka, ktorá najvýznamnejšie ovplyvňuje zložky ostatné.“ (Jacz a kol., 1982, s. 546). Podľa I. Jenču (2015, s. 56) „to možno považovať za dosť podstatný rozdiel. Nie je totiž jedno, či sa zložky navzájom ovplyvňujú, alebo je medzi nimi len kvantitatívny rozdiel. [...] i keď sa hovorí o vedecky ponímanej žánrovej dominante, nikto ju v jednotlivých žurnalistických žánroch doposiaľ nedefinoval.“ Práve to je často vytykané tejto koncepcii, druhým problémom je nejednoznačnosť jednotlivých dominant, ktoré sa môžu objavovať vo viacerých žánroch.

Teória žánrového vzorca je z tohto pohľadu podrobnejšie rozpracovaná a lepšie sa vyrovnáva aj s nejednoznačnosťou finálnych produktov novinárskej práce. T. Rončáková (2011, s. 41) píše: „Dynamika komunikačných procesov a premenlivosť spoločenských a kultúrnych podmienok spôsobujú, že jeden žánrový vzorec sa vyskytuje vo viacerých variantoch.“ M. Wojtková vytvorila tri základné kategórie, ktoré charakterizujú žánre a jeho realizáciu:

1. Kánonické vzorce – sú to najtrvalejšie, štrukturálne, pragmatické a štylistické charakteristiky.
2. Alternatívne vzorce – sú zmenou oproti konvencii, môžu byť zárodkom nových žánrov, v niektorých aspektoch sú preformované.
3. Adaptačné vzorce – nie sú vlastné pre všetky žánre, napr. administratívne žánre sú viazané konvenciami a pravidlami veľmi jasne a nedovoľujú vznik adaptačných vzorcov. Niekedy sa adaptácia netýka celého vzorca, len niektorého jeho aspektu. Také texty parazitujú na iných vzorcoch.

M. Wojtková vytvára z variantov žánrové pole sústredných kruhov, v ktorého jadre je kánonický vzorec, ten obklopuje alternatívny vzorec a vonkajší kruh tvorí adaptačný vzorec, ktorý je najďalej od centra a najbližšie k ostatným vzorcom iných žánrov. V krajných sférach vznikajú a zanikajú paradoxy, ktoré sú prirodzeným javom pohybu medzi nemennosťou kánonického žánrového rámca a pestrosťou ostatných variantov, kde vznikajú žánrové obmeny alebo aj nové žánre.

Teória žánrovej normy pracuje so žánrom ako komplexným fenoménom a vymedzuje ho na základe piatich kritérií:

1. **Tematické kritérium** sa chápe veľmi všeobecne a označuje sa ním istý typ referenčnej skutočnosti, ktorý v podobe témy vstupuje do textu. Zahŕňa aj postup spracovania témy, ktorý je odrazom vzťahu autora k téme, teda nie je to iba tematický jav, ale hraničí s funkčným kritériom a prejavuje sa najmä v jazykovom stvárnení žánru.
2. **Funkčné kritérium** je zovšeobecnený odraz konkrétnych komunikačných funkcií, komunikačného zámeru uplatňovaného v istých typoch textov. Napríklad funkciou komentára je k udalosti alebo javu prejaviť názor. Funkčné kritérium je v úzkom spojení s kompozičným a jazykovým kritériom.
3. **Kompozičné kritérium** sa prejavuje v charakteristickom makrokompozičnom a mikrokompozičnom usporiadaní konkrétneho žánru, čo sa vzťahuje na využívanie konkrétnych slohových postupov. Existujú žánre, kde je dominantný jeden, ale aj také, kde sa mieša niekoľko slohových postupov. Pre správu je príznačný informačný slohový postup, kým v úvahe je to výkladový slohový postup. Pri žánroch, kde sa uplatňuje viacero slohových postupov, býva jeden dominantný, napríklad v reportáži sa uplatňuje informačný, opisný aj rozprávací slohový postup. Žánre sa vyprofilovali aj ako fenomény s charakteristickou mikrokompozíciou, keď náučné žánre majú záväznú trojčlennú štruktúru skladajúcu sa z úvodu, jadra a záveru, kým fejtón je vystavaný na gradácii a komentár na zvyšujúcej sa intencii.
4. **Formálne kritérium** sa týka hlavne rozsahu žánru, pri ktorom sa o dĺžke textu uvažuje skôr relatívne, a aj to hlavne v porovnaní s ostatnými žánrami. Napr.: komentár býva dlhší ako správa alebo glosa. Podľa J. Mistríka (1975) je extenzita textu prvým orientačným kvalifikátorom žánru a autorovi je známa už pred vznikom textu. K formálnemu kritériu je možné pričleniť aj uzuálne umiestnenie príslušného textu v žurnalistickom celku.
5. **Jazykové kritérium** sa do značnej miery prepája so štýlovou normou, využívaním prostriedkov príslušného komunikačného registra, odvodzuje sa od témy a spôsobuje jej spracovania, od funkcie textu a od komunikačnej situácie. Niektoré žánre majú petrifikované jazykové prostriedky (hlavne administratívne žánre), kým iné sa vyznačujú určitým stupňom pestrosti.³

Uvedené žánrové kritériá uvádza aj J. Mistrík (1975), ktorý ich spolu s teóriou žánrovej normy využíva pri vytváraní žánrových kvalifikátorov, hoci vo svojich neskorších prácach sa na ne odvoláva len minimálne.

„Napriek tomu, že komunikáty sú v podstate modely (vzorce) žánrov, možno a treba ich klasifikovať a aspoň z niektorých hľadísk typologicky charakterizovať. Kritériá vychádzajú z ich jazykových a tektonických vlastností. Najmarkantnejšie a formálne najvýraznejšie sú ich tektonické, vlastné kompozičné vlastnosti, menej nápadné a viac vnútorné sú ich jazykové vlastnosti a už celkom skrytá je tematika (ak tému nestotožňujeme s názvom, s titulkom). Najevidentnejšou tektonickou vlastnosťou komunikátu je jeho rozsah, dĺžka. [...] Dĺžka je relevantným príznakom aj pri typológii dlhších alebo najdlhších komunikátov, no nie je relevantnou pri konštituovaní textu. [...] Dĺžkou sú navzájom odlišné i publicistické komunikáty (žánre) [...]. Vonkajšou výraznou črtou komunikátu je aj jeho formálne členenie, ktoré súvisí s obsahovým usporiadaním textu. Vonkajšie členenie pri písomných prejavoch vnímame ako horizontálne členenie, napríklad na odseky, kapitoly, titulky, medzitulky a podobne, ale vnímame ho aj tak ako vertikálne členenie, napríklad podľa veľkosti a hustoty písma, na základe ilustrácií a ďalších prvkov meniacich grafický rytmus textu“ (Mistrík 1997, s. 371–373).

³ V práci využívam na určenie žánrovej normy kritériá a ich opis D. Slančovej (1996, s. 116–118), ktorá upozorňuje, že „toto členenie je však len teoretické, prakticky sa uplatňujú všetky kritériá ako komplex vo vzájomnej prepojenosti a podmienenosti (tamtiež, s. 117).

Uvedeným morfológickým kvalifikátorom prisudzuje najväčší vplyv na konečné stvárnenie žánru. Kvalifikátory slovesných žánrov využíva J. Mistrík (1975, s. 38) aj pri diagnostike žánrových modelov, kde ich rozdeľuje do troch skupín na:

- fyzické prostriedky (F):
 - extenzita žánru (E),
 - horizontálne členenie žánru (H),
 - vertikálne členenie žánru (V);
- jazykové (parolové) prostriedky (P):
 - lexikálne prostriedky žánru (L),
 - syndetické prostriedky žánru (S),
 - slohovopostupové prostriedky žánru (M);
- komplementárne prostriedky (K):
 - okazionálne prostriedky žánru (O),
 - titulok žánru (T).

Zapisuje ich po skupinách (tamtiež): F {E, H, V}; P {L,S,M}; K {O, T}

„Každý z týchto kvalifikátorov môže mať iba trojaký stupeň vyjadrený číslicami 1, 2, 3“ (tamtiež, s. 39). Ak sa nedajú využiť pre nejednoznačnosť tri vyjadrené stupne, tak sa využíva modifikačný číselný index n označený ako neutralizačný index. Ďalej J. Mistrík zavádza pre presnejšie vymedzenie aj štýlové kvalifikátory, a to J (journal) pre publicistický štýl, R pre rétorický štýl, N pre náučný štýl a A pre administratívny štýl a na lepšiu diferenciaciu sa môže použiť aj druhový index pri štýlovom kvalifikátore. Pre publicistický štýl Ja, Js, Jb , teda analytický, spravodajský a beletristický žáner.⁴

Doplniť sa dajú ešte indexmi alebo modálnymi kvalifikátormi, ktoré hovoria o potenciálnom postoji, o zámere a tendencii autora, kde J. Mistrík (1975) uvažuje o existencii nezaujatých (neutrálnych, objektívnych) textov, ktorým priradil index „x“, a subjektívnych, kde je do určitej miery autor prítomný, ktorým priradil index „y“.

1.3 Športový komentár ako špecifický subžáner

J. Mistrík v knihe *Žánre vecnej literatúry* (1975) poukazuje na pôvod komentára a úvodníka zo správy, ktorá vytvorila priestor na vznik analytických žánrov. „Analytický žáner vzniká azda vtedy, keď sa noviny začínajú názorove diferencovať a keď sa stávajú nástrojom agitácie, propagácie a boja“ (tamtiež, s. 104). Okrem politického komentára, ktorý rozdeľuje na vnútropolitický a zahraničnopolitický, uvádza *Malá encyklopédia žurnalistiky* aj ekonomický a športový komentár. Ide o subžánre jedného žánru, pričom tie sú stále viazané vlastnosťami žánru určujúceho subžánru.

J. Mistrík (1975, s. 145) komentár cez morfológické kvalifikátory vyjadruje takto:

$$Kom = Ja[(E_2HV)(L_2S_3M_3)(OT_2)]^y,$$

kde (E₂) označuje extenzitu – koncentrovaný pohľad a kompaktný štýl bez výraznejšieho členenia. Napriek svojej výkladovosti je komentár v podstate lineárny, stupeň členenia horizontálne aj vertikálne je najnižší H₁ a V₁. Lexika je blízka úvodníku s hodnotou L₂, hoci je konkrétnejšia, syndeticita je väčšia ako pri úvodníku, lebo štýl je hutnejší, kompozícia uzavretejšia (S₃). Keďže komentár je výklad, tak M₃ (slohový postup, metodologická cesta pri tvorbe textu). Mimojazykové prostriedky neobsahuje O₁, titulok nemusí pokrývať celý obsah textu, môže byť metaforický, medzi T₂ – 3; určuje výberom T₂. Pri štýlovom kvalifikátore J je celkom prirodzený modálny kvalifikátor y, ktorý naznačuje subjektivnosť. Pri komentári pokladá J. Mistrík (1975) za labilné hodnoty E a T.

⁴ Druhové indexy ostatných štýlov neuvádzam, keďže sa s nimi v texte tejto štúdie nepracuje.

Práve pre rozdielnosť v uchopení tém pri práci novinárov v jednotlivých redakciách alebo sekciách môžu vzniknúť zaujímavé žánrové odchýlky, ktoré ešte viac sťažujú presnú charakteristiku žánru. Je logické, že politika, ekonomika, ako aj šport si vyžadujú odlišný prístup pri výstavbe textu. Najviac z radu môže „vytrčať“ práve športový komentár, ktorý oslovuje hlavne športových fanúšikov a príjemcov pohybujúcich sa v oblasti športu, ale iba menej často široké spektrum príjemcov.

Práve variabilita žánru vedie k jeho ľahkej tvárnosti, ale existujú aj žánre, ktoré si v praxi udržiavajú pomerne trvalé konštitučné vlastnosti (porov. Slančová, 1996; Kraus, 2013). Medzi žánre s pomerne trvalými vlastnosťami sa zvyknú zaraďovať fejtón alebo práve aj komentár. V publicistike existuje medzi jednotlivými žánrami plynulý presah, čo spôsobuje aj pri komentári nejasnosti a problémy pri jeho jednoznačnom identifikovaní medzi textami. Existujú susediace/prechodné žánre, keď sa modifikáciou určitej žánrovej normy/vlastnosti preklopiť prevládajúce znaky k inému žánru. J. Mistrík (1975) charakterizuje prekryvia sa jednotlivých žánrov takto: „Svojím rozsahom môže byť komentár malý, lenže tam už prechádza do glosy, alebo veľmi rozsiahly, až prechádza do úvodníka. [...] Lexika komentára je blízka lexike úvodníka [...], hoci tu je o niečo konkrétnejšia, s väčším počtom presných termínov. Pokiaľ ide o syndecititu, tá môže byť väčšia ako pri úvodníku, lebo celý štýl je tu hutnejší, kompozícia uzavretejšia“ (Mistrík, 1975, s. 144–145).⁵

„[K]omentár reprezentuje analytickú publicistiku. Znamená to, že základné tematické východisko – aktuálny spoločenský fakt, ktorý už zvyčajne bol vo svojej základnej spravodajskej podobe publikovaný, sa spracúva tak, že sa o ňom nielen informuje, ale daný jav je zároveň analyzovaný. V komentári sa aktuálny spoločenský fakt vysvetľuje a hodnotí tak, že autor k nemu zaujíma osobný postoj, pričom sa jeho stanovisko môže kryť napr. s mienkou redakcie, príp. sa autor odvoláva na oficiálne názory iných osobností. Svoje tvrdenia dokladá argumentmi. Makrokompozične je kompaktný s náznakmi klasickej trichotomickej štruktúry, pričom z hľadiska informačnosti sú zväčša dôležitejšie začiatkové časti, z hľadiska intencie sa miera závažnosti zvyšuje smerom ku koncu útvaru. Proti spravodajským žánrom je v komentári posilnená intenciálna funkcia, autor je v texte výraznejšie prítomný a prostredníctvom hodnotiacich prostriedkov rozličnej škály pôsobí na percipienta sugestívnejšie. Subjektívne a hodnotiace prvky sú „miernejšej“ povahy – využívajú sa častice, modálne slovesá, hodnotiace atribúty, prirovnania. Sugestívnym prostriedkom sa stáva aj individuálny štýl komentátora. Komentár je žáner stredného rozsahu“ (Slančová, 1996, s. 142–143).

Uvedená rozsiahla definícia, ktorá je snahou o zachytenie komplexnosti komentára, by sa dala ešte doplniť aj o ďalšie názory a pohľady. Dáva to možnosť zamyslieť sa nad podrobnou prácou teoretikov z oblasti jazykovedy aj médií, ktorí sa snažili zachytiť tento žáner vo svojej podstate. Zaujímavé je, že napriek širokému časovému rozptylu vzniku jednotlivých definícií zhodujú sa vo väčšine tvrdení. To ukazuje na pomere ustálenú podobu žánru, teda aj žánrových noriem.

Dôležitým prvkom pri komentároch, ktorý vychádza už z jeho pôvodnej funkcie, je možnosť ustáliť vnímanie nejakého javu pri existencii rozdielnych výkladov alebo záujem autora, redakcie alebo vydavateľa ukázať isté fakty vo svetle, ktoré je pre nich žiaduce (Veľas, 2000). M. Gladiš cituje Ruß-Mohla, ktorý dodáva, „že komentár by mal pomôcť recipientom „orientovať sa v spravodajskej a názorovej záplave“ a mal by tiež prispievať

⁵ Frekvencia výskytu úvodníka v tlači klesá a jeho úlohu v slovenskej žurnalistike do určitej miery prebral editoriál – hlavne v tlači s nižšou periodicitou, ako sú týždenníky a mesačníky (porov. Klingová, 2014; Slančová, 2014).

J. Mistrík (1975) vníma úvodník ako jeden z prvých žánrov analytickej publicistiky a prisudzuje mu významné miesto v tlači aktuálnej doby. Na príklade úvodníka a jeho nahradenia inými žánrami sa ilustruje dynamika zmien v médiách.

k utváraníu politického názoru a ku kontrole mocenských štruktúr (Ruß-Mohl – Bakičová, 2005; cit. in Gladiš, 2015, s. 53).

Potvrďuje to aj viacero snáh o konkrétnejšie zachytenia komentára, napríklad T. Rončáková (2011, s. 80) uvádza „[k]lasický kometárový rozsah medzi 400 – 600 slovami, väčší rozsah dosahujú [...] analytickejšie poňaté tlačové komentáre.“ Pritom uvádza možnosť rozsahu analytických žánrov až okolo 1000 slov⁶ a viac, čo samo osebe preukazuje veľkú rozsahovú variabilitu (tamtiež), ktorá tým nemôže byť hlavnou určujúcou a odlišujúcou vlastnosťou v porovnaní s ostatnými analytickými žánrami. T. Rončáková (2011, s. 80) upozorňuje, že z hľadiska témy existujú dva základné typy komentára, a to „venujúci sa jednej udalosti, alebo zhrňujúci (napr. udalosti určitého druhu z jedného týždňa)“. Prejavuje sa tu už opísaná tendencia komentára ponúkať dodatočné informácie, postoj a názor k témam, ktoré už boli spracované, ale v spoločnosti zarezonovali.

Medzi novinármi je komentár často vnímaný ako kráľovský žáner a pozícia komentátora v tlačových médiách znamená aj stať sa názorovým lídrom a osobnosťou. Osvaldová píše, že „[i]ba dlhšia znalosť skúmaného teritória a rovnako okruhu recipientov dovoľuje vyrásť v skutočné novinárske osobnosti“ (Osvaldová, 2013, s. 10). O potrebe dostatočného novinárskeho talentu a umu pri písaní komentárov vypovedá aj náhľad Š. Veľasa (2000, s. 18), podľa ktorého je uholným kameňom komentára „[...] názor, ktorý zaujme hĺbkou, originalnosťou a zreteľnou pozíciou, a je tiež formulovaný spôsobom, ktorý si adresát všimne a neprehliadne ho“.

Dôležitosť dostatočného kreatívneho spracovania a obhájenia názoru faktami je pri komentári kľúčovou zložkou tvorivého procesu. V komentári sa objavuje deduktívna aj induktívna argumentácia, pričom ich rozmiestnenie v texte býva logicky zreteľné s cieľom dosiahnuť zamýšľaný efekt na percipienta.

„Nevyhnutným predpokladom spoľahlivosti a presvedčivosti argumentu je relevancia každej z jeho zložiek pre ďalšie tvrdenie. Kladiem si preto v tejto súvislosti otázku, či je autorom uvedený príklad alebo tvrdenia pre vyslovený záver skutočne podstatné, relevantné, alebo či sú zvolené len z hľadiska výhodnosti pre daný záver, prípadne jazykovej manipulácie. Argumentácia môže slúžiť na potvrdenie a zdôvodnenie autorovho stanoviska alebo vyvrátenia stanoviska oponenta. [...] Z lingvistického hľadiska sa môže argumentácia považovať za jeden z najdôležitejších faktorov významovej koherencie textu“ (Kraus, 2013, s. 21).

Pri pohľade na vnímanie a vývoj komentára ako žánra sa ukazujú premeny naprieč časom vo svetovom aj slovenskom prostredí. Dôležitá je v súčasnosti objektivita, odbornosť a fundovanosť žurnalistov, pričom chyby a nesprávna interpretácia faktov sa vníma kriticky a neraz poškodzuje reputáciu žurnalistu (Páral, 2013). Uvádza sa to aj ako dôvod špecializácie komentárov, ktoré opisujú Páral aj Kraus, napriek tomu, že v súčasnej novinárskej praxi sa vyžadujú všestranní ľudia so širokým rozhľadom schopní uchopiť širokú škálu informácií, udalostí a textov. Objavujú sa aj príležitostní komentátori nepôsobiaci v žurnalistike, ktorí sú oslovení redakciami pre ich odbornú kvalifikáciu a znalosti rozoberanej problematiky (Páral, 2013; Kraus, 2013). V podobnom duchu sa vyjadril bývalý predseda Klubu športových novinárov Slovenského syndikátu novinárov T. Grosman (2008, s. 10):

„To je síce pre novinárov, reportérov či komentátorov dôležité, aby sa takpovediac odlišovali od bežnej populácie, ale mali by mať hlboké znalosti z problematiky, z ktorej prinášajú informácie. V minulých rokoch som pochopil, že niekdajšie požiadavky (veru aj také boli), aby športoví novinári mali znalosti z telovýchovnej a športovej problematiky, mali svoju opodstatnenosť. Takéto, nazvime to, vzdelanie nemuselo byť priamo z FTVŠ, ale povedzme z praxe. Bolo by svojím spôsobom ideálne, keby futbalový redaktor mal za sebou nielen aktívnu futbalovú kariéru (či činnosť) na solídnej úrovni, ale by aj prešiel nejakým trénerským či rozhodcovským školením.“

⁶ Analytické žánre publicistiky charakterizuje rozsahom nad 1000 slov J. Mistrík (1975).

Takáto kvalifikácia by mala zdobiť novinárov, ktorí sa venujú (špecializujú) aj na iné športy. Pomohlo by to ich tvorbe, získali by väčšiu vážnosť.“

V synchrónnom vnímaní žurnalistiky ide o trend, ktorý som badal aj pri archívnom výskume, čiže nejde o úplne nový jav, ale jeho výskyt sa stal v poslednej dobe príznačným pre komentár.

V niektorých obdobiach zmapovaných sondami v práci sa objavil pre politicko-spoločenské zriadenie aj vplyv „jedného správneho názoru“, ktorý opisuje P. Páral (2013, s. 37). V daných obdobiach bol komentár podriadený politickému smerovaniu vládnucich režimov a jeho úloha bola značne obmedzená. Nepohodlnosť komentára v autokratických režimoch je spôsobená jeho základnými konštitučnými vlastnosťami a v prostredí, kde je správny len „jeden názor“, sa dá stavať do opozície len k vonkajším a vnútorným nepriateľom, keďže sa väčšina týchto režimov snaží medzi vlastnými obyvateľmi o reprezentáciu harmonicky fungujúcej spoločnosti (Gregor, 2015).

To robí v týchto spoločnostiach z komentára vďaka žánrovým normám okrajový žáner, lebo ten má v prvom rade „byť napísaný s vervou, majstrovstvom a mimoriadnou zlomyseľnosťou (myslené v dobrom)“ (Fendrych, 2013, s. 33). Tu platí, že komentár na svoj rozvoj potrebuje slobodnú a otvorenú spoločnosť, a tam je oň vždy záujem, lebo prináša fakty v nevšednom, prekvapivom až buričskom tóne (Páral, 2013).

V diachrónnom výskume komentára sa ukazuje, že slovenská tlač musela prejsť žánrovým vývinom a spravodajské žánre boli prevažujúce aj v periodikách vychádzajúcich medzi rokmi 1918 a 1945 a analytické žánre s beletristickými ich iba dopĺňali, ako je to aj dnes, no frekvencia ich výskytu bola v začiatkoch veľmi nízka. Pri športovej žurnalistike treba myslieť aj na fakt, na ktorý upozorňuje viacero autorov (porov. napr. Rowe, 2008; Mergeš, 2014), a to silné prepojenie s aktuálnou politickou a kultúrnou situáciou. Keďže slovenská žurnalistika sa v roku 1918 iba začína vzmáhať a je pod silným politickým vplyvom, tak je jasné, že prioritu v tlači majú politické a spoločenské témy. Šport sa dostáva do úzadia a nedostatkový papier využívajú vydavatelia na presadzovanie svojich politických záujmov. Prvé roky sa využívajú aj na konsolidáciu, budovanie zázemia a výchovu novinárov, ktorých bol v slovenskom prostredí nedostatok (Rosenbaum, 1980). Je ťažké očakávať od novín vychádzajúcich v rozsahu štyroch až ôsmich strán, že sa budú venovať širokej palete tém. Získavanie nových politických podporovateľov a voličov vytváralo tlak na rozširovanie počtu strán vtedajších novín, keďže sa ukázali ako efektívny nástroj straníckeho boja (Džujko, 2006), a to pomohlo aj športu vydobýť si svoje miesto v tlači, lebo sa ukazoval jeho potenciál na oslovenie percipientov.

Športový komentár prešiel rovnakým vývojom ako komentár samotný a stal sa postupne žánrom rozširujúcim správu (Mistrík, 1975). Každý žáner má svoj archetypálny model, pričom v prípade komentára ním bol politický komentár. Aj v dnešnej žurnalistike je práve politický komentár tým najrozšírenejším a najdynamickejšie sa vyvíjajúcim subžánrom. Dalo by sa tu uvažovať o nutnosti prechodu postupnou evolúciou opísanou J. Mistríkom (1975) v prípade všetkých subžánrov žánru komentár. Pri športovom komentári to bolo spojené s postupným etablovaním sa a naviazaním sa športu na médiá.

Napriek rozvoju slovenskej žurnalistiky a novín zasiahli športový komentár a šport v tlači všeobecne aj ostatné médiá a ich rozvoj.

„V súčasnosti v slovenskej športovej žurnalistike žánrovo prevláda informácia (správa) a po nej „hlasy po zápase“, teda názory aktérov v monológ, prípadne vo väčšom rozsahu v rozhovoroch. [...] V slovenskej športovej žurnalistike chýba aj žánrová pestrosť, ešte lepšie by bolo povedať – náročnosť. Informácie (správy) treba prinášať hneď, takisto rozhovory (názory aktérov), čo takmer vylučuje, aby sa novinári či redaktori venovali vážnej publicistike. Alebo aspoň nevšednej.“ (Grosman, 2008, s. 10)

Názor T. Grosmana sa môže zdať v súčasnosti neaktuálnym, ale výskumná sonda vykonaná vo vydaniach denníkov *Šport* a *SME* v roku 2017 jeho názor potvrdzuje. Ide o zaujímavý paradox, pretože niektorí teoretici médií aj ľudia z praxe (porov. Páral, 2013; Kraus, 2013) zastávajú názor, že so silnejúcou pozíciou internetových novín sa stávajú analytické žánre zaujímavou pridanou hodnotou, ktorou môžu klasické noviny bojovať o čitateľov.

2 Metodológia

Štúdia v sebe zhrňuje výsledky parciálnych štúdií venovaných diachrónnemu výskumu športového komentára v slovenskej denníkovej tlači. Vychádza z ich výsledkov, sumarizuje a komparuje ich zistenia v priereze skúmaného historického obdobia a jednotlivé texty opätovne podrobuje obsahovej analýze s cieľom abstrahovať naprieč časom žánrové konštanty a premenné. Žánrové konštanty sa chápu ako znaky prítomné naprieč časovým prierezom, ktoré zásadne určujú podobu žánra, kým premenné sú vlastnosti a znaky, u ktorých v historickom priereze dochádza k zmenám či už absenciou v istých obdobiach, alebo premenlivou normou v ich využívaní.

Ide o syntézu a komparáciu piatich štúdií so zameraním na výskum športovej analytickej publicistiky a komentára v dobových a súčasných denníkoch.

Výskumný materiál som získal z fondu Slovenskej národnej knižnice v Martine (Slovenský denník), Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach (Slovák, Československý šport, Šport, SME) a Štátneho archívu v Košiciach (Pravda).

3 Žánrové konštanty a premenné športového komentára v diachrónnom pohľade

3.1 Analýza obdobia medzi rokmi 1918 – 1945

Od roku 1918 sa začína vznikom Československa aj aktívny rozvoj žurnalistiky, ktorý dáva základ vzniku športovému novinárstvu. Šport si svoje miesto v skúmaných denníkoch *Slovák* a *Slovenský denník* získava postupne a etabluje sa hlavne v druhej polovici 30. rokov 20. storočia.

K celkovému obrazu o žurnalistike je nutné si uvedomiť, že vtedajšie periodiká vydávali buď politické strany sprostredkované cez fyzické osoby, ďalej spolky a záujmové združenia či organizácie (Džujko, 2006). Sondované periodiká boli pod kontrolou Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (ďalej HSĽS) a Agrárnej strany,⁷ čo boli dve najsilnejšie politické zoskupenia na území Slovenska.

Predpoklad, že politický tlak smerovaný na redakciu sa premietne aj do konečnej podoby komentára, sa potvrdil. Dá sa konštatovať, že každé z periodík sa zameriava v športovom komentári na problémy, ktorým sa venuje aj vo svojej politickej agende. V *Slovákovi* sa veľmi často objavujú témy spájané s nacionalizmom, napríklad kritizovanie nedostatočného zapájania slovenskej časti populácie do vrcholového športového diania, kritika nasadzovania českých funkcionárov na vrcholové miesta v slovenskom športe, nedostatočné docenenie slovenských športovcov, národnostný nepomer v reprezentáciách a uprednostňovanie iných národností pred Slováckmi v športe a odmietanie čechoslovakizmu. Výber tém pre komentáre sleduje hlavne možnosť získať politicky a agitačne vhodný materiál na publikovanie. Z textov cítiť sprostredkovanú aj priamu kritiku politických pomerov v Československu aj cez šport a udalosti so športovým pozadím, čo je dôsledkom neschopnosti HSĽS udržať sa dlhodobo vo vláde, keďže väčšinu času do roku 1938 strávila v opozícii vedúc kritickú politiku smerom k vláde.

⁷ Agrárna strana je ľudový a všeobecne zaužívaný názov Strany zemeľského a maloroľníckeho ľudu. Agrárna strana sa neskôr zlúčila s viacerými politickými stranami a oficiálne bola premenovaná na Republikánsku stranu poľnohospodárskeho a maloroľníckeho ľudu.

Slovenský denník ako tlač Agrárnej strany bol provládny a obhajoval čechoslovakizmus. Tematicky sa sústredil na kritiku rozbíjania jednoty krajiny, písal o úspechoch a pokroku, ale nekriticky sa venoval aj významným športovým udalostiam. Všeobecne bola športová rubrika viac informatívna a sústredila sa na podanie čo najväčšieho množstva informácií a komentáre sa objavujú sporadicky. Dôvodom mohla byť snaha o využitie priestoru ponúkaného denníkom skôr v štýle informačného športového servisu ako agitačno-politického poľa.

Diferencia medzi skúmanými denníkmi v tomto období je hlavne v prístupe k úlohe komentára v nich. Kým *Slovák* využíva agitačný potenciál komentára, tak *Slovenský denník* sa k nemu stavia menej politicky a viac využíva jeho potenciál v oblasti analýzy a snaží sa presvedčiť podloženými argumentmi a faktmi, aj keď aj pri ich výbere je jasná tendencia vyberať fakty s ohľadom na nekritické vyústenie komentára.

Problémom je selektívny výber udalostí, ktoré sa spracujú vo forme komentára. Tiež tu platí, že potenciál spracovania v komentári majú nové spoločensky významné udalosti v športovom prostredí, rovnako aj zhrňujúce komentáre venujúce sa istej oblasti, ale pribúdajú k nim aj zdanlivo nevýznamné udalosti s agitačno-politickým potenciálom, hlavne v denníku *Slovák*, napr. v komentári *Kto háji poctive záujmy slovenského športu* (*Slovák*, 2. 8. 1933) sa venuje autor delegovaniu českých funkcionárov na oslavu desiateho výročia športového klubu v Brezne, čo určite nie je celospoločensky rezonujúca informácia a ani významná športová udalosť, len mala v sebe politický potenciál.

Prejavuje sa rozdielny prístup k jednému žánru v dvoch rôznych redakciách vnímajúcich komentár rôznym spôsobom, ale stále so spoločným základom. Ukazuje sa, že argumentácia je dôležitou súčasťou komentára, rovnako sa zachováva rozsah, ktorý je stredný, ale môže byť na hranici dlhého a rovnako aj krátkeho rozsahu. Najväčšia variabilita je prítomná v jazyku, ktorý je v denníku *Slovák* často príznakový zo stránky štylizácie viet aj výberu lexém. V oboch denníkoch je využívanie argumentácie tendenčné (*Slovák* je už na okraji hranice tendenčnosti vs. vecnosti svojou agitáciou) a vyberajú sa čiastkové fakty a vyhovujúce argumenty a dôkazy. Prejavuje sa tendencia využívať komentár na politické účely s cieľom presadzovať názor tej-ktorej politickej frakcie. Dá sa tvrdiť, že fakty sa interpretujú tendenčne, čo deformuje informačnú hodnotu komentára a presúva ho do úlohy agitačnej, čo je prirodzené riziko spojené s názorovosťou komentára a analytických žánrov všeobecne.

Rozsahovo je väčšina komentárov na rozhraní krátkeho a stredného rozsahu, čo je podľa môjho názoru spôsobené obmedzeným priestorom v periodikách, a väčšinou spadajú počtom slov do normy uvádzanej Rončákovou (2011) medzi 400 – 600 slovami. Premennosti rozsahu podlieha komentár v *Slovákovi* po roku 1938, kde sa pravdepodobne monopolizované postavenie denníka postaralo o predlžovanie rozsahu väčšiny komentárov.

Napriek všetkým tlakom politiky sa základné vlastnosti komentára dodržujú a ukazuje sa, že sú nimi rozsah, spôsob výstavby textu, vertikálne aj horizontálne členenie. Väčšiu variabilitu badať pri lexike, ktorá býva často aj expresívna, a pri titulku, ktorý je pri komentároch spravidla veľmi dlhý s rozsahom aj cez sedem slov, neraz zložený z celej vety. V tomto období je možné opísať deformáciu vo faktickosti a argumentačnej presnosti a hodnovernosti komentára, no napriek tomu si žánr drží svoju celistvosť a neprechádza do kritiky. Ide o zaujímavý jav, ktorý značí, že športový komentár má pomerne pevné konštitučné vlastnosti už od svojho vzniku, a najviac ho v tomto období modifikovala politicko-spoločenská situácia.

3.2 Analýza obdobia medzi rokmi 1953 – 1955

V skúmaných rokoch sa výskum sústredil na všetky vydávané čísla denníka *Pravda* v rozmedzí rokov 1953 – 1955. Výber denníka bol odôvodnený tým, že v danom období neexistoval všeobecne zameraný športový denník, preto sa mi najúčelnejšie videlo siahnuť po

analýze všeobecne zameraného denníka s najvyšším nákladom. Po predchádzajúcich skúsenostiach s analýzou materiálu medzi rokmi 1918 – 1945 som pracoval s predpokladom, že šport bude pevnou súčasťou periodika.

Výber obdobia ovplyvnila zmena spoločensko-kultúrnej situácie v roku 1948, pričom Rosenbaum (1980) spomína 50. roky v duchu establišmentu nového poriadku v tlači. Ukázalo sa, že formačný tlak Komunistickej strany Československa tiež nedokázal vytlačiť šport z celoslovenského denníka, hoci ten bol prioritne zameraný na politiku, ale do veľkej miery ho obmedzil v porovnaní s koncom 30. rokov 20. storočia v denníkoch *Slovák* a *Slovenský denník*. Tu možno spomenúť dôležitosť prepojenia športu a propagandy, keď napr. Beck a Bosshart (2003, s. 25) píše, že „[n]iekolko výskumov preukázalo, že recipienti často považujú športovcov za predstaviteľov spoločenského a politického systému svojej krajiny“. Pripomínajú aj ďalšie vplyvy športu na verejnosť, a to vytváranie pocitu jednoty, úspechu, spolupatričnosti a schopnosť odľákať pozornosť od každodenných starostí. „Veľký záujem politikov o šport je možno napojiteľný na fakt, že šport je napriek všetkému apolitický“ (tamtiež).

Napriek tomu sa v *Pravde* ukazuje malý záujem o šport a hlavne o obširnejšie informovanie o športových udalostiach, čo je usúvzťažiteľné s prísne limitovaným rozsahom spôsobeným nedostatkom papiera. Z toho dôvodu sa prevažne využívajú spravodajské žánre, hlavne správy, ktoré majú vždy aj silné agitačné ladenie v podobe opakujúcich sa hesiel a viet odkazujúcich na aktuálny politický režim.

Po analytickej publicistike siahajú redaktori novín najčastejšie, keď upozorňujú na neželané javy a prístupy, kritizujú ich a odrádzajú od nich, čo značne redukuje aj pestrosť žánrov. Spravidla sa kritizujú osoby, ktoré podľa redakcie bránia rozvoju socialistického športu, správajú sa kapitalisticky, buržoázne a ziskuchtivo, redaktor pritom upozorňuje na spiatočnosť a prekonanosť týchto vlastností. Redakcia sa nebráni ani tendenčnému aplikovaniu faktov pri možnosti načrtnúť lepší stav československého športu oproti kapitalistickým krajinám, čo ukazuje paralelu s rokmi 1918 – 1945.

Hlavný rozdiel je vo vnímaní nepriateľa, ktorý je v prípade domáceho označovaný za „spiatočníka“ či „rozvracača“, kým zahraničie je jasne delené na „bratské“ a „nepriateľské“. Skôr sa upozorňuje na úspechy, ktoré sú pripisované politickému a spoločenskému zriadeniu a ich cieľ je budovať spolupatričnosť, čo je hlavným zámerom všetkých ideológií (Gregor, 2015). Tu sa naráža na problém, keďže väčšina komentárov pracuje s negatívnou informáciou a sleduje skôr kritickú rovinu problémov.

Komentár vo svojej prirodzenosti musí nejaký jav rozoberať a podrobovať ho analýze, následne sa k nemu zvykne vyjadriť stanovisko, argumenty a závery. Keby na problémy pri transformácii spoločnosti ukazovali, mohlo by to narúšať morálku, čo je dôvod, prečo sa množstvo akcií na odstránenie nepohodlných organizácií a osôb deje v totalitách bez verejnej prezentácie a výskyt odporu sa bagatelizuje a popiera. Lepším je zachovávať všeobecné zdanie jednoty (Gregor, 2015).

Napriek tomu sa aj v skúmanom období vyskytli tradičné športové komentáre, napríklad text *Maďarskí futbalisti opäť poukázali na naše slabiny* (Pravda, 7. 10. 1953), ktorý je svojím ladením, argumentáciou aj lexikou veľmi blízko archetypu športového komentára, len s miernymi kultúrnymi deformáciami vznikajúcimi kvôli nutnosti politickej agitácie. Pre dané obdobie je príznačný optimizmus a snaha vykresľovať situáciu v zlepšujúcej sa tendencii. Z vyššie uvedeného textu to ilustruje citát: „A to práve vo chvíli, keď aj československý futbal

rázne vykročil po správnej ceste, aby sa zaradil medzi najlepších na svete.“ (Pravda, 7. 10. 1953)

Napriek tomu je v celom skúmanom období výskyt komentárov sporadický a prejavuje sa rozdielny prístup k využívaniu športového komentára a komentára ako takého v totalitných režimoch, lebo kým medzi rokmi 1939 – 1945 sa v *Slovákovi* športový komentár využíval pravidelne na politické ciele s poukázaním na zlepšenie a pokrok po odčlenení od českých štruktúr, tak zjednocovací trend v totalite rokov 1953 – 1955 pristúpil k problému z opačného konca a problémy skôr ignoroval a zatajoval ich.

Pri medzinárodných témach a informovaní o dani v zahraničí sa ukazuje na nesympatické a nelichotivé aspekty v športovej oblasti v nesocialistických a nekomunistických krajinách, ako diskriminácia Afroameričanov v USA, ziskuchtivosť majiteľov zahraničných mužstiev a klubov.

Tendenčnosť vynikajúco ilustruje príklad článku s titulkom *Pán Martin Mayer a 3:2*, ktorý sa objavil vo vydaní zo dňa 29. marca 1955.

„Nie je nijakou zvláštnosťou, že kapitalistická tlač uverejňuje takmer denne rozličné vymyslené ohováračky o živote v Československu, pričom „nezabúda“ ani na našu telovýchovu a šport, ktorých úspechy sú jej trňom v oku. Niet sa čomu čudovať, veď za peniaze sa splní každá žiadosť chlebodarca. [...] Autor sa vo svojom článku okrem iného zaoberá aj situáciou nášho futbalu, o ktorom píše, že je ďaleko za úroveň predvojnového futbalu v ČSR. [...] Prítom sa neštíti ani takých výmyslov a nehorázností, ako že „československí futbalisti majú vo svojich šatniach namiesto fotografií svojich žien a milých fotografie československých štátnikov,“ [...] Na druhej strane však pán Mayer vo svojich „článkoch“ zabúda na neutešenú situáciu v rakúskom futbale, ktorý sa stále viac a viac dostáva do rúk špekulantov a obchodníkov so športom.“

V štýle písania a celkovom poňatí tohto textu sa ukazujú hlavné nedostatky a problémy analytickej publicistiky i komentárov v denníku *Pravda* aj v totalitnom prostredí v tomto období, ktoré nie je naklonené vlastnej kritike a skôr upozorňuje na problémy iných. Komentár je z pohľadu totalitných režimov nepreferovaným žánrom, lebo dokáže upozorniť na problémy a nedostatky ako máloktorý iný žáner.

3.3 Analýza obdobia medzi rokmi 1968 – 1969

Sumarizácia výsledkov predchádzajúcich sond vykonaných v rôznych kultúrno-spoločenských obdobiach ukázala, že športový komentár a analytické žánre všeobecne sú v spoločnostiach, kde sa moc sústreďuje do rúk jednej absolútnej vládnej moci, spravidla obmedzené a začína v nich prevažovať agitačná funkcia a žurnalistika je tendenčná.

V tomto je rok 1968 v slovenskej žurnalistike neštandardný. J. Gregor (2015) spomína, že všetky oblasti života sa snaží dostať vládnucu ideológia pod kontrolu a spravidla sa prezentuje jeden správny názor a smer myslenia. Polemika, diskusia, dialóg a pluralita názorov všeobecne sú nežiaduce, lebo pridávajú do systému možnosť rozhodovania a voľby. Výskumná sonda v tomto období sa zamerala na špecializovaný športový denník *Šport* (v priebehu roka 1968 bol oficiálny názov *Československý šport*, ktorý sa skrátil v roku 1969 na *Šport*, v texte využívam skrátený názov). Analytická publicistika v *Športe* je v roku 1968 žánrovo pestrá, názorovo pluralitná, obsahovo a tematicky rôznorodá, čím istým spôsobom

pripomína tlačoviny slobodného mediálneho trhu, hoci jej produkty vznikali de facto v totalitnom štátnom zriadení.⁸

Okrem analytických žánrov sa presadzujú aj beletristické, čo môže byť spôsobené aj orientáciou denníka na jednu oblasť záujmu. L. Jacz (1982) a J. Mistrík (1997) upozorňujú, že publicistické žánre sa objavujú prevažne v časopisoch, kým pre denníky sú typické spravodajské žánre, čo by som doplnil o poznatok, že je tiež dôležité si všímať zameranie periodika, nielen jeho periodicitu. Je možné zhrnúť, že všeobecne zamerané noviny (polytematické) sú a boli nútené publikovať politické, ekonomické, spoločenské, kultúrne, športové a iné informácie, kým monotematické noviny už zo svojej prirodzenosti viac inklinujú k pestrejšiemu žánrovému zastúpeniu.

Šport má celé strany venované nespravodajským žánrom, na ktorých je prezentovaná pestrá zmes analytických a beletristických žánrov.

V sledovanom období sa objavili prakticky všetky druhy analytických žánrov, ale najčastejšie sa vyskytovali komentáre, glosy,⁹ úvodníky, kritiky a rozbory, no objavujú sa aj menej tradičné žánre v našom kultúrno-spoločenskom prostredí, ako polemika a entrefilet.

Oproti vydaniám z roku 1968 sú tie z roku 1969 už žánrovo menej pestré a klesá aj frekvencia analytických žánrov. Pripisujem to prirodzenému vývoju v oblasti politiky, ktorá mala silný vplyv na spoločensko-kultúrne pomery. V roku 1969 sa pomaly vytráca pluralita názorov, ktorá viedla k rozmachu analytických žánrov.¹⁰

Zmeny v prístupe redakcie k spracúvaniu tém najlepšie ilustrujú dlhodobou sa objavujúce rovnaké témy. V sledovanom období to bola napríklad demokratizácia v riadiacich orgánoch jednotlivých športov, zmena pomerov počtu slovenských a českých funkcionárov v orgánoch športových zväzov a snaha o zmenu štatútu športových klubov a oddielov, rovnako aj športovcov, pôsobiacich navonok amatérsky, na profesionálne organizácie, a tým zosúladenie ich pôsobenia s reálnym stavom.

K všetkým trom témam vzniklo množstvo textov spadajúcich do kategórie analytickej publicistiky. Zaujímavým javom bola pluralita názorov prezentovaná už v samotnom *Športe*. Neortodoxne pôsobí aj pojem demokratizácie v spoločnosti ovládanej jednou stranou. Svojimi znakmi sa dynamika žurnalistiky cez súboj rozdielných názorov stáva veľmi podobnou žurnalistike v krajinách so slobodnou tlačou a inklinuje späť k novinárstvu medzi rokmi 1918 – 1938 v Československu.

Znakmi týchto zmien je aj rozmach športových komentárov, ktorých úloha bola získať si diváka vecnou argumentáciou s využitím faktov a všeobecného poznania. Je možné konštatovať, že športové komentáre sa využívali na názorový boj, ktorý bol istotne aj politickým, ale boli prekvapivo kritické smerom do vlastných radov a k štátom dovtedy využívaného systému.

Prekvapivým zistením je, že názory prezentované v samotnom denníku *Šport* neboli jednotné a hoci sa častejšie objavovali články obhajujúce istú podobu športovej reformy, tak sa objavili aj opačné názory. Vladimír Malec v komentári *Pseudoametrizmus ako kúkoľ*

⁸ Bol to dôsledok zrušenia cenzúry zákonom č. 84/1968 Sb. (§ 17: „Cenzura je nepripustná. Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky.“).

⁹ Pri glose a jej priradení v klasifikácii žánrov panuje nejednosť, ale väčšina autorov ju radí medzi beletristické žánre, no ukazuje sa, že podľa prevažujúcich žánrových noriem je na hranici medzi analytickými a beletristickými žánrami.

¹⁰ Nový tlačový zákon bol prijatý až v roku 1970, ale zmena vo vyjadrovaní sa novinárov v tlači sa objavuje už od roku 1969.

v žite... zo dňa 19. 4. 1968 upriamuje pozornosť na hlavný problém amatérskeho statusu vrcholových športovcov v tej dobe, čo ilustruje krátka ukážka.

Slovu profesionalizmus sme sa vyhýbali ako čert svätenej vode. Vôbec nie z telovýchovnej „bigotnosti“, ale jednoducho preto, lebo v nedávnej minulosti sa nielen v telovýchove, ale aj v celom našom spoločenskom živote nevyjadrovali alebo neoznačovali veci a názory tým pravým menom. [...] V nejednom liste sa nás čitatelia pýtali, či sú naši hokejisti amatéri. Na margo tejto otázky treba úvodom povedať, že nemajú so svojimi oddielmi nijaké profesionálne zmluvy adekvátne profesionalizmu, v tom pravom slova zmysle, súvisiace aj s výškou honorovania. Pravdou však je, že niektorí hokejisti majú podpísané zmluvy so svojimi oddielmi v rámci smerníc ÚV ČSTV. Nie je nijakým tajomstvom, že hokejisti dostávajú mesačne kalorické, a taktiež sto, niekedy až do tisíc korún. Aká čudná konfrontácia amaterizmu a profesionalizmu! [...] Ale pozor! Dostávame sa do príkreho rozporu s ideálmi „socialistickej telovýchovy“, ktorej zásady týmto „deformujeme“. Nalievame si čisté víno, ale zároveň si uvedomujeme, že týmto sa naši športovci ocitajú v slepej uličke. Olympijský štatút niečo také nepripúšťa, naši hokejisti by teda na olympijských hokejových turnajoch štartovať nemohli! [...] bolo by falošné hovoriť a písať o niekom, že je čistučký amatér, keď on sám v hĺbke svojej duše o tom presvedčený nie je! Ved' stačí zamyslieť sa nad jedným týždenným režimom hokejistov. [...] a kedy potom hokejisti pracujú? Keď po tri večery hrajú a treba cestovať tam i nazad!? A pritom netreba zabúdať, že sa takmer všade trénuje dvojfázove, čiže hokejisti sa na ľade musia objavovať aj v pracovnom čase! [...] Preto by bolo načas, aby sa vypracoval konkrétny návrh, ako odstrániť z nášho hokeja pseudoamaterizmus, ktorý mu v konečných dôsledkoch môže len a len škodiť.

V tomto období roka 1968 sa našli aj iné názory, ktoré dostali priestor v médiách. Odporcom profesionalizácie bolo niekoľko a ich myšlienky zhrnul Ján Novák v polemike *Futbalový profesionál potrebuje mecenáša* z 18. 5. 1968. V ňom na záver konštatuje, že „[o]d slov k činom je niekedy ďaleko. A ak niekto vyriešenie čistoty nášho futbalu vidí v prechode na ‚západný‘ spôsob profesionalizmu, má pohľad na veci povrchný, nedomyšľa veci do konca, lebo futbal je dnes takou spoločenskou zložkou, ktorá súvisí aj s inými vecami ako iba s organizáciou športu.“

Špecifikom všetkých dvoch textov je otvorenosť a absencia jednostrannej agitácie, dá sa vyjadriť, že svojimi štylistickými a jazykovými štandardmi sú to texty spĺňajúce aj súčasné nároky. Hodnotia striedom po analýze dôkazov, analýza je nezaujatá a nejednostranná, nevyberajú sa len vyhovujúce fakty a sú aj primerane kritické a priame. Obdobie uvoľnenia poskytlo žurnalistom priestor ukázať svoje kvality, čo jednoznačne prospelo úrovni denníka *Šport*.

Zmena je badateľná už vstupom vojsk Varšavskej zmluvy do Československa, keď rapídne klesá počet analytických žánrov aj komentárov v *Športe* a častejšie sa objavujú spravodajské žánre, ktoré svojou informačnosťou poskytujú určitú sterilitu a bezpečnosť ich autorom.

Jednoznačne sa potvrdzuje, že uvoľňovanie politických a cenzorských pomerov v Československu v roku 1967 a neskoršie zrušenie cenzúry 4. marca 1968¹¹ prispelo k rozvoju tlače a k presadzovaniu názorovej plurality, čo pomohlo aj športovému komentáru. Ten sa stal bojiskom zástupcov rôznych myšlienkových prúdov o svoj priestor vo verejnej diskusii a v konečnom dôsledku aj priazeň verejnosti. (Bystrický, 2008) Demokratizácia, síce

¹¹ Kontrola zo strán cenzorov silne ochabla už v júni 1967 a úplne zanikla 29. 2. 1968 zrušením Ústrednej publikačnej správy, ale úplne ju zrušilo až zasadnutie ÚV KSČ v uvedenom dátume.

len oklieštená, ale predsa pre funkcionárov zo športových kruhov nová, priniesla pluralitu názorov a posunula diskusiu o problémoch športu v Československu z úzadia politických kruhov medzi širokú verejnosť aj prostredníctvom denníka *Šport* a jeho športových komentárov k aktuálnemu daniu. Pozitívnym prínosom obdobia je výraznejšia prítomnosť individuality autora v textoch, čo viedlo aj k štýlovo a argumentačne rôznorodjším textom.

V každom prípade sa cez početnosť výskytu komentárov v sledovanom období v denníku *Šport* ukazuje, že sú silne viazané na slobodu slova. Nie náhodou sa skupina žánrov, do ktorých patrí aj komentár, označuje ako názorové a názor, hlavne v neslobodnej spoločnosti, môže byť postihovaný a naplno sa prejavuje v prostredí, kde je možnosť o presadenie svojho svetonáhľadu bojovať aj na poli žurnalistiky. (Gregor, 2015)

3.4 Analýza roku 2017

Výskum je postavený na obsahovej analýze denníkov *SME*¹² a *Šport*¹³. Výber obmedzený na uvedené dva denníky bol odôvodnený snahou o komplexné zastúpenie všeobecne orientovanej dennej tlače (*SME*) a špecificky formátovanej záujmovej tlače zameranej na šport (*Šport*). Išlo o zámerný či účelový, kontextuálny (Sedláková, 2014) výber, ktorý bol vedený plánom výskumu, a výber výskumných jednotiek prebiehal cez štruktúrny výber, kde sa do základného súboru dostali jednotky, ktoré boli spolu v určitom vzťahu.

Existoval predpoklad, že športovo zamerané periodikum bude obsahovať komentáre častejšie než širokoformátový denník s primárnym zameraním na politiku. Súčasne sa predpokladalo, že budú existovať aj štýlové a žánrové odchýlky.

Bolo vybraných šesť športových komentárov z oboch periodík tvoriacich výskumné jednotky, pričom sa s cieľom získať čo najreprezentatívnejší materiál vybrali tri témy, ktoré pokrývali v približne rovnakom období obe redakcie, a tvorili tak tematické dvojice. Výberom komentárov reagujúcich na rovnakú udalosť sa sledovalo lepšie pochopenie odchýlok v prístupe k spracovaniu informácií a tém v rámci rozdielne zameraných redakcií, čo malo poskytnúť čo najobjektívnejší obraz v diferenciách medzi periodikami.

Do výskumného výberu sa dostali tieto texty (zoradené podľa tematických dvojíc):

- *SME*: Sú vďační za záchranu. Potrvá to roky (4. 1. 2017; 758 slov).
- *Šport*: Projekt hokejovej dvadsiatky je prežitý (10. 1. 2017; 519 slov).
- *SME*: Prečo naše kluby nehrajú s najlepšími (20. 7. 2017; 818 slov).
- *Šport*: Júlové zrkadlenie nášho klubového futbalu (8. 8. 2017; 637 slov).
- *SME*: Jedenkrát a dost' (6. 7. 2017; 385 slov)
- *Šport*: Zohrali svoje aj antipatie? (6. 7. 2017; 471 slov).

Všetky texty sa následne porovnali aj medzi sebou bez prihliadania na tému s cieľom identifikovať žánrové konštanty a premenné. Vďaka dvojstupňovej obsahovej analýze sa pri prvom porovnaní lepšie ukážu odchýlky zapríčinené štýlom autora, kým súhrnné porovnanie dokáže výsledkami lepšie ilustrovať žánrové vzorce fungujúce v konkrétnych redakciách a textoch všeobecne.

Prvú dvojicu textov s rovnakou témou tvoria športový komentár denníka *SME* s titulkom *Sú vďační za záchranu. Potrvá to roky*, ktorej autorom je vedúci športového spravodajstva Marián Szűcs, a denníka *Šport* s titulkom *Projekt hokejovej dvadsiatky je*

¹² Denník *SME* je podľa viacerých zdrojov v súčasnosti najpredávanejším mienkotvorným denníkom na Slovensku (porov. <https://medialne.etrend.sk/tlac-grafy-a-tabulky.html>).

¹³ Jediný športovo zameraný denník vychádzajúci na Slovensku s podporou stávkovej spoločnosti Niké. Prioritne sa zameriava na slovenský šport a najsledovanejšie zahraničné športové udalosti a súťaže.

prežitý, kde je autorom odborný športový spolukomentátor a bývalý hokejový reprezentant, brankár Eduard Hartmann.¹⁴ Osoby autorov potvrdzujú skôr tézu Párala (2013), podľa ktorej sú autori komentárov najčastejšie osobnosťami redakcií alebo sú považovaní za odborníkov v oblasti.

Druhá tematická dvojica športových komentárov sa venuje slovenskému ligovému futbalu, konkrétne, jeho pôsobeniu na európskej pohárovej scéne¹⁵ v ročníku 2017/2018. Text skôr vydaný v *SME* s titulkom *Prečo naše kluby nehrajú s najlepšimi* pracuje vo výraznejšom zastúpení aj s názormi a vyjadreniami Ladislava Borbélyho,¹⁶ ktorý sa za posledné roky stal najznámejším futbalovým odborným komentátorom. Ide o bývalého futbalistu, trénera a šéfa metodického komisie Slovenského futbalového zväzu (SFZ), ktorý je aj autorom knihy o futbalovej taktike. Text pre *Šport* s titulkom *Júlové zrkadlenie nášho klubového futbalu* napísal práve Ladislav Borbély, čo je zaujímavou zhodou okolností.¹⁷

Tretia analyzovaná tematická dvojica sa zaoberá vylúčením Petra Sagana z Tour de France v roku 2017 a texty boli v tlačovej podobe vydané v rovnaký deň, 6. 7. 2017. Za denník *SME* na udalosť reagoval šéfredaktor športovej sekcie Marián Szűcz, za denník *Šport* reagoval Ľudovít Lučanič, ktorý vystupoval v úlohe odborníka, hoci je kmeňovým redaktorom internetového portálu *aktuality.sk*, no je skôr známy ako komentátor cyklistiky a športový riaditeľ cyklistických pretekov *Okolo Slovenska*.

Argumentačne ide o najviac citovo podfarbené a expresívne texty, hlavne Ľudovít Lučanič je útočný smerom k rozhodcom a organizátorom *Tour de France*.

Texty reagujú na čerstvú udalosť, keďže vylúčenie sa odohralo 4. 7. 2017 vo večerných hodinách a nové informácie z prípadu prichádzali do médií aj 5. 7. 2017, keď museli byť texty pravdepodobne napísané.¹⁸

Vybrané dvojice obsahujú sumarizujúce texty (prvé dve tematické dvojice) a vyjadrujúce sa k aktuálnej udalosti (tretia dvojica).

Všetky napĺňajú v sebe vlastnosti komentára uvedené v zhrnutí D. Slančovej (1996) (pozri vyššie), rozsahom spadajú do normy uvádzanej T. Rončákovou (2011) v rozmedzí 400 – 600 slov, maximálne okolo 1000 slov, ale zároveň sa líšia.

Šport sa snaží cieľ dosiahnuť využívaním športových profesionálov, kým *SME* skúsenými redaktormi a profesionalitou a štýlovou vyváženosťou ich textov smerom k hovorovému štýlu.

V sledovaných textoch sa prejavuje aj zaujímavý fenomén tzv. žánrového povedomia, ktoré musí byť v spoločnosti prítomné, lebo napriek rozdielnemu prostrediu a skúsenostiam autorov textov (hlavne v denníku *Šport*) sú nosné vlastnosti, horizontálna aj vertikálna

¹⁴ Na erudovanosť komentátora sa odkazuje v záhlaví textu, kde je uvedené: „Autor je bývalý reprezentant. V súčasnosti manažérom Dukly Trenčín.“

¹⁵ Európska pohárová scéna sa skladá z dvoch súťaží organizovaných Úniou európskych futbalových asociácií (UEFA). Prestížnejšia, kde sa dostávajú najvyššie končiacie mužstvá z najlepšie hodnotených líg v Európe, sa volá Liga majstrov (Champions League), prestížou aj úrovňou o stupeň nižšia je Európska liga UEFA (UEFA Europa League), kde hrajú o titul mužstvá, ktoré vypadli z Ligy majstrov alebo sa neumiestnili dosť vysoko v domácej lige, aby získali miestenku do Ligy majstrov. Systém by sa dal prirovnať k dvom rozdielnym ligovým úrovňam.

¹⁶ Známym sa stal hlavne pre svoj teoretický prehľad, znalosti a odborné vyjadrovanie hojne využívajúce cudzie slová. Pre viac informácií pozri: <https://dennikn.sk/467358/laco-borbely-futbalovy-genius-ktoremu-malokto-rozumie/>

¹⁷ Športové komentáre spája leitmotív o neschopnosti slovenských futbalových klubov presadiť sa v európskych pohárových súťažiach.

¹⁸ V prípade denníka *SME* sa športový komentár Mariána Szűcsa objavil v internetovom vydaní už 5. 7. 2017 s minimálnymi odlišnosťami od textu uverejneného v tlačovej podobe.

výstavba textov, veľmi podobné a rozdeľuje ich hlavne osobitý štýl autora a redakcie, teda vidno diferenciaciu na individuálny personálny a skupinový štýl, ktoré charakterizuje D. Slančová (2007).

Štýl redakcie je zaujímavý fenomén objavujúci sa a vstupujúci do výsledkov analýzy. Pri denníku *SME* dokonca vnímam prevahu štýlu redakcie nad štýlom autora. Ukazuje sa to vo výskyte spoločných bodov v textoch rozdielnych autorov, ktorí akoby sledovali jednotnú šablónu. Pri denníku *Šport* je to aj pre veľkú fluktuáciu autorov športových komentárov absentujúci prvok, alebo práve absenciu viazanosti redakčnými normami je možné považovať za príznak vplyvu redakcie.

Tento fenomén vstupoval do analýzy už v období 1918 – 1945, kde sa analyzovali tiež dve periodiká.

Tu by sa dalo uvažovať o zaužívaných novinárskych postupoch, teda istom štandardizovaní, čo uľahčuje prácu redaktorov, hoci môže negatívne pôsobiť na kreativitu (Tušer, 2010). Uvažujem aj o existencii zaužívaných postupov v redakcii, ktoré nápadne pripomínajú formátovanie v televíznom prostredí, ktorého tri typy opisuje M. Bočák (2008), konkrétne ide o tretí druh formátu. Charakterizuje ho (2008, s. 138) ako „rutinizované spracúvanie konkrétnych tém (hlavne v spravodajstve)“. D. Altheide a R. Snow (1991) uvádzajú formát ako mediálnu stratégiu prezentovania vlastnej témy.

„Formátovanie“ tu teda znamená, že určité témy sa (napr. v spravodajstve, ale i publicistike a akomkoľvek inom type mediálneho produktu) pravidelne spracúvajú istým spôsobom, čo však nemusí mať/nemá vplyv na globálnejší žánrový ‚tvar‘ (a teda i žánrové zaradenie) komunikátu. Zdá sa teda, že práve uvedená konceptualizácia formátu môže pomôcť odpovedať na otázku vplyvu témy na výslednú podobu žánrovo inak totožných správ.“ (Bočák, 2008, s. 139)

Záver

Škoda, že vysoko rozvinutá športová publicistika z medzivojnového a časti povojnového obdobia musela ustúpiť politickým záujmom, čím sa spomalila profilácia športového komentára ako samostatnej odnože komentára. Zároveň sa ukazuje, že súťaž o čitateľa prospieva kvalite novín, kým striktná regulácia, naopak, vedie k zakrpateniu pestrosti hlavne v oblasti publicistiky, aj tam v prevažne najnáročnejších žánroch analytickej publicistiky, kde sa radí aj komentár.

V zásade sa potvrdzuje, že z hľadiska témy existujú dva základné typy komentára, a to „venujúci sa jednej udalosti, alebo zhrňujúci (napr. udalosti určitého druhu z jedného týždňa)“. (Rončáková, 2011, s. 80) Udalosť spracovaná komentárom pritom musí v spoločnosti dlhšie rezonovať alebo si zasluhuje pozornosť podľa redakcie a autora, aby sa na stránky novín dostala, ale zároveň môže ísť aj o tému vybranú redakciou či žurnalistom, ktorá spomínané vlastnosti nespĺňa, no podľa nich si zasluhuje pozornosť a predstretie verejnosti. Zneužitie športového komentára cez selektívny výber na agitačné účely je v totalitných režimoch výrazne prítomné a nehladá pritom na novinárske zásady výberu tém, ale sleduje politické ciele.

Práve preto, hoci sa najčastejšie objavovali v komentároch v analyzovaných periodikách udalosti a témy, ktoré vyvolali ohlas vo verejnosti, teda u čitateľov, vyskytovali v skúmaných periodikách aj texty umelo zvýznamňované redakciou.

Treba podotknúť, že silná stabilita vlastností istých žánrov, medzi ktoré radí Mistrík (1975) aj komentár, sa potvrdzuje. V zásade sa v priebehu času najviac menil štýl autorov, ale nie jadro vlastností komentára. Variabilita sa ukazuje aj v rozsahu komentárov, ktoré boli

medzi rokmi 1918 – 1945 stredného rozsahu s vyššou variabilitou jedným aj druhým smerom, kým neskôr sa rozsah ustálil a spravidla skôr rástol, kým v súčasnosti sa opäť skôr skraca, kvôli grafickým zmenám v periodikách, ktoré sú stále viac vizuálne.

Dôležitým faktorom pri objavovaní sa športového komentára v tlači bola aj popularita športov v jednotlivých obdobiach. Na túto skutočnosť upozorňuje J. Mergeš (2014), a aj preto sa najčastejšie objavuje komentár v mediálne dobre pokrytých športoch, ako futbal a hokej, ktoré sú dlhodobo populárne, a potom pri športoch, kde ich popularita sa na Slovensku spája s významnými osobnosťami alebo úspechmi, kde má záujem percipientov charakter vln, ako napríklad tenis, cyklistika, atletika, kde je priestor venovaný týmto športom priamo úmerný medzinárodnému významu udalosti a úspechu domáceho športovca alebo mužstva či skupiny športovcov. V medzivojnovom období boli komentáre venované ľahkej atletike, krasokorčuľovaniu a boxu, čo sú dnes mediálne okrajové športy, kým sa nevyskytnú okolnosti zvyšujúce záujem o tieto športové disciplíny v podobe významného medzinárodného podujatia alebo úspechu domáceho športovca.

Pri charakteristike komentára sa často zabúda na jeho dialogický potenciál, ktorý sa v priebehu jeho rozvoja vždy využíval. Ide o používanie vyjadrení vodcovských osobností a ľudí s renomé v danom športe v argumentácii autora. Môžem konštatovať, že absencia citátov bola výnimkou a pravidlom je ich využívanie. Ide o snahu využiť vyjadrenie osobnosti vnímanej ako fundovanej na podporu argumentácie autora, čím text môže získať na dôveryhodnosti. V súčasnej tlači je táto tendencia veľmi silná v denníku *SME*, keď sa v ňom priestor ponúka takmer výhradne vodcovským a populárnym osobnostiam z daného športu s dostatočne silným renomé, čo ilustrujú aj tri športové komentáre z denníka, ktoré sa dostali do výskumného súboru, kde sa objavili mená autorov, ako Michal Handzuš, Dominik Graňák, Ernest Bokroš (hokej), Ladislav Borbély a Ján Kozák (futbal).

Využívanie vyjadrení osobností na podporu svojich argumentov a názorov je v komentári prípustný a dokonca bežný jav aj podľa teoretikov (porov. Kraus, 2013, s. 18), ale ako zaujímavý sa prejavuje trend využívania osobností na písanie komentárov v denníku *Šport*. Na jednej strane môžu športové osobnosti pôsobiť dôveryhodnejšie a súčasne dokážu ponúknuť aj pohľad zainteresovaného človeka, pričom tým, že sa nespájajú s konkrétnou redakciou, prinášajú aj nestrannosť, hoci keby sa ich názor nezhodoval s názorom redakcie, je možné, že by sa daný text neuvěřil. Pri tomto jave uvažujem aj o vplyve súčasného trendu využívania odborníkov, ktorý spomína P. Páral (2013), keď sú odborní komentátori a spolukomentátori využívaní nielen v televíziách, ale aj v tlačových médiách.

Trend využívania odborníkov je silnejší v denníku *Šport*, ale vyskytoval sa už v denníkoch *Slovák* a *Slovenský denník*, ktoré vydávali texty trénerov, telovýchovných lekárov a rovnako aj športovcov, na čo patrične upozorňovali uvedením mena a pozície, napriek tomu, že v danom období sa všetky texty nepodpisovali.

Na druhej strane využívanie „nenovinárov“ prináša roztváranie pomyselných nožníc v stvárnení žánru. Spôsobuje to väčšiu nestálosť a premenlivosť žánru. Na tento fakt upozorňoval aj J. Mistrík (1975), ktorý za ním nevidel výber ľudí v redakciách, ale rozvoj masovokomunikačných prostriedkov, ale I. Jenča (2015) upozorňuje na rastúcu variabilitu žánrových stvárnení počas období, keď do redakcií boli obsadzovaní neskúsení novinári, ako príklad uvádza zmeny po roku 1948.

Snaha akademikov vyrovnat' sa s premenlivosťou vlastností žánrov tu nie je len v súčasnosti, ako to dokazuje aj snaha J. Mistríka z roku 1975, ktorý sa stretával s rovnakými

problémami. Preto vnímam súčasný trend upúšťania od snahy žánrovej kvalifikácie hlavne v mediálnej praxi s pochybnosťami.

Značná premenlivosť vychádza z podstaty žurnalistických žánrov, ktoré sú v takej tesnej symbióze so spoločnosťou a kultúrou všeobecne, že sa pri publikovaných textoch dá hovoriť aj o barometri spoločnosti a zhmotnení jedinečného vnímania žánru a témy autorom. Každý človek je jedinečná bytosť so svojím štýlom, predstavami, názormi a cieľmi.

Pri snahe o presnejšie vymedzenie fakultatívnych vlastností žánrov je možné sa opierať o teóriu žánrových noriem a premenných, ktorá sa snaží pracovať s variabilitou žánrov, alebo s teóriou žánrového vzorca M. Wojtakovej (2004), ktorá vníma žáner ako sústredné kruhy, kde jadro je pevné a takmer nemenné a tvorí kánonický vzorec, na ktorý sa nabaľujú alternatívne vzorce a najpremenlivejšie adaptačné vzorce.

Osobne sa stotožňujem s vyjadrením J. Krausa (2013, s. 16): „Prax však ukazuje, že pravidlá žánru sa vyznačujú zreteľnou stabilitou. Odchýlky od nich sa potom chápu nie ako signál zániku žánrového útvaru, ale ako nápadný štýlový príznak konkrétneho diela.“

Preto by som na žánrové členenie nerezignoval ani v súčasnej dobe, hoci trend v praxi je často opačný a komentárom sa označí všetko, čo má v sebe prvky hodnotenia, čo nie je najšťastnejšia cesta. Skôr sa mi vidí, že stále väčšie pnutie vzniká medzi teoretickou a praktickou sférou v oblasti názoru na žánre a ich čistotu, hoci v praktickom využívaní sa jadro žánrových pravidiel a noriem dodržiava, čo sa potvrdzuje vykonaná komparácia výsledkov, ktorá skôr odhaľuje štýlové diferencie medzi autormi a politicko-kultúrny vplyv než devalváciu žánrových vzorcov.

Literatúra:

- ALTHEIDE, D. L. – SNOW, R. P. (1991): *Media Worlds In Postjournalism Era*. New York: Aldine de Gruyter.
- BECK, D. – BOSSHART, L. (2003): Sports and Media. In: *Communication Research Trends*, 22/4, s. 3–43.
- BOČÁK, M. (2008): *Štruktúra televízneho spravodajského textu: Analýza spravodajských formátov s uplatnením diskurzívnej perspektívy*. [Dizertačná práca.] Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. [Cit. 2018-8-4.]
Dostupné na internete <http://michalbocak.weebly.com/uploads/2/8/1/2/2812791/bocak_tv-news-formats_2008.pdf>
- BURTON, G. – JIRÁK, J. (2003): *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister & Principal.
- DŽUJKO, J. (2006): Noviny a časopisy HSEŠ vychádzajúce na východnom Slovensku v rokoch 1918 – 1938. In: D. Slančová.– I. Žarnovská (eds.): *2. študentská vedecká konferencia: zborník príspevkov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 225–236. [Cit. 2018-07-29.] Dostupné na internete: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Slancova1/subor/2svk06_dzuj_ko.pdf>
- FENDRYCH, M. (2013): Žijte složitě. In: B. Osvaldová (ed.): *O komentáři, o komentátorech: kolektivní monografie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, s. 33–35.
- FINDRA, J. (2013): *Štylistika súčasnej slovenčiny*. Martin: Osveta.
- GLADIŠ, M. (2015): *Žáner v prostredí masových médií*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Filozofická fakulta.
- GREGOR, J. A. (2015): *Totalitarismus a politické náboženství*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- HOFFMANNOVÁ, J. (2007): Politický komentár z hľadiska funkčnej štylistiky a kritické analýzy diskurzu. In: O. Orgoňová (ed.): *Jazyk a komunikácia v súvislostiach II*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, s. 77–86.
- JACZ, L. (1982): *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava: Obzor.

- JENČA, I. (2015): *Úvod do teórie žánrov*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie UCM v Trnave.
- KLINGOVÁ, J. (2014): Editoriál v slovenskej ženskej tlači. In: L. Regrutová – J. Rusnák (eds.): *Médiá a text 4*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 60–73.
- KRAUS, J. (2013): Komentár: Stylistický komentár k vymezovaniu vlastností jedného publicistického žánru. In: B. Osvaldová (ed.): *O komentári, o komentátorech: kolektívni monografie*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, s. 15–24.
- GROSMANN, T. (2008): Analýza obsahu slovenských printových médií a televízií so zameraním na športovú tematiku. In: *Zborník zo seminára mediálnej komisie SOV: „Šport v médiách – médiá v športe“*. Bratislava: Slovenský olympijský výbor, s. 10–11. [Cit. 2018-7-31.] Dostupné na internete: <<https://www.olympic.sk/userfiles/files/Publikacie/sport-v-mediach-48954.pdf>>
- MERGEŠ, J. (2013): Šport ako predmet výskumu v kontexte mediálnych, kultúrnych a lingvistických štúdií. In: L. Regrutová – J. Rusnák (eds.): *Médiá a text 4*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s. 84–99.
- MISTRÍK, J. (1975): *Žánre vecnej literatúry*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MISTRÍK, J. (1997): *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- OSVALDOVÁ, B. (2013): Úvod. In: B. Osvaldová (ed.): *O komentári, o komentátorech: kolektívni monografie*. Praha: Karolinum, s. 9–13.
- PÁRAL, P. (2013): Komentár o komentári. In: Osvaldová, Barbora (ed.): *O komentári, o komentátorech: kolektívni monografie*. Praha: Karolinum, s. 37–42.
- PEČINKA, B. (2013): Komentár. In: Osvaldová, Barbora (ed.): *O komentári, o komentátorech: kolektívni monografie*. Praha: Karolinum, s. 51–54.
- RONČAKOVÁ, T. (2011): *Žurnalistické žánre: Učebnica pre poslucháčov vysokoškolského štúdia*. Ružomberok: Verbum.
- ROSENBAUM, K. (1980): *Slovensko: Kultúra II*. Bratislava: Obzor.
- ROWE, D. (2008): *Sport, Culture and the Media*. Glasgow: Open University Press.
- SASÁK, P. (2017): Analytické žánre športovej publicistiky v slovenskej tlači medzi rokmi 1918 – 1945. In: E. Peknušiaková, Eva – V. Smoláková (eds.): *Médiá a text 6*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. [Cit. 2018-8-7.] Dostupné na internete: <<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Peknusiakova2/subor/Sasak.pdf>>
- SASÁK, P. (v tlači): Športová publicistika denníka Pravda v 50. rokoch 20. storočia. In: 7th Conference for Young Slavist. Budapešť: Eötvös Lóránd University Press.
- SASÁK, P. (v tlači): Začiatky slovenskej športovej žurnalistiky na stránkach periodík Slováč (1919 – 1945) a Slovenský denník (1918 – 1938). J. Cebe – J. Čeňková (eds.): *Meziválečná česká a slovenská žurnalistika (1918–1938)*. Praha: Karolinum.
- SASÁK, P. (v tlači): Športový komentár v súčasne slovenskej tlači. In: *Sborník konference Mediální (r)evoluce: Média a kultura v digitální době*. Olomouc: UPOL.
- SASÁK, P. (v tlači): *Žánre analytickej publicistiky v denníku Šport medzi rokmi 1968 – 1969*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- SLANČOVÁ, D. (1996): *Praktická štylistika*. Prešov: SLOVACONTACT, 1996.
- SLANČOVÁ, D. (2007): Štýl v jazykovej interakcii a jeho druhy. In: Ľ. Sičáková – Ľ. Liptáková – B. Hlebová (eds.): *Slovo o slove*, 13, s. 118–126.
- SLANČOVÁ, D. (2014): Editoriál ako žáner (z pohľadu prešovských mediálnych štúdií). In: L. Regrutová – J. Rusnák (eds.): *Médiá a text 4*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 201–214.
- TUŠER, A. (2010): *Ako sa robia noviny*. Bratislava: EUROKÓDEX.
- VELAS, Š. (1983): *Teória a prax novinárskych žánrov I Novinárska publicistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- VELAS, Š. (2000): *Teória a prax novinárskych žánrov II*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava.
- WOJTAK, M. (2004): *Gatunki prasowe*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Summary

Diachronic View on Sports Commentary in Slovak Print

Article focuses on sport commentary in Slovak press between years 1918 – 2017. Primary objective is to describe variations in genre standards through monitored period and create a diachronic review of genre changes in periods with different political and cultural foundations. By content analysis author defines stable constant and variable genre attributes. Differences between current characteristics of sport commentary and its real forms are compared and connected with influencer power.

Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA 1/0164/15 Interdisciplinárna analýza športového komunikačného registra.